

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 18 – 1/2011.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_11/kirjat_savolainen2.pdf]

KIRJA-ARVIO

ENNAKKOLUULOTTOMIA METODOLOGISIA SOVELLUKSIA PERUSKYSYMYKSIÄ UNOHTAMATTA

PÖYSÄ, JYRKI, JÄRVILUOMA, HELMI & VAKIMO, SINIKKA (toim.) 2010:
Vaeltavat metodit. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 456 sivua.

Ulla Savolainen

Joensuun yliopiston kulttuuritieteiden tutkija- ja jatkokoulutusseminaarin pohjalta syntynyt *Vaeltavat metodit* -antologia esittelee laajan valikoiman kulttuurintutkimuksen metodologiaan liittyviä lähestymistapoja. Artikkelien näkökulmat paikantuvat perinteentutkimukseen tai folkloristiikkaan, etnomusikologiaan, kulttuuriantropologiaan, naistutkimukseen ja kirjallisuustieteeseen. Oppialoja yhdistävänä kehyksenä on kulttuurintutkimus, ja tieteidenvälisyys värittää antologian artikkeleita sekä niiden syntyprosessia. Monitieteisyyden, poikkitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden käsitteitä käytetään usein toistensa synonyymeinä, vaikka monitieteisyys tarkoittaa oppialojen rinnakkaisuutta, kun taas tieteidenvälisyys korostaa niiden välistä vuorovaikutusta. Poikkitieteellisen kulttuurintutkimuksen tyypillisenä piirteenä on pidetty metodologisten lähestymistapojen ja aineistojen lainaamista ja käyttöä niiden alkuperää liikaa problematisoimatta. Antologian toimittajien mukaan metodologinen monimuotoisuus tai ”anarkia” voidaankin käsittää sekä tutkimuksen oireena että mahdollisuutena tuoda esiin tuoreita näkökulmia kullekin tieteenalalle tyypillisiin aineistoihin. Monet kokoelman artikkeleista ovat esimerkkejä jälkimmäisestä käsityksestä, joskin metodien alkuperää ja niiden soveltamista pohditaan ja arvioidaan moniulotteisesti. Antologian ehdoton ansio onkin siinä, että se on ennakkoluuloton ja monipuolinen mutta kriittinen ja arvioiva puheenvuoro kulttuuritieteiden poikkitieteiseen metodologiaan.

TUTKIJA JA TUTKIMUS AINEISTOJEN, IHMISTEN SEKÄ TIETEENALOJEN RISTEYKSESSÄ

Vaeltavat metodit jakautuu neljään osioon. Ensimmäisen osion ”Tutkija luo kohteensa (ja vastaa siitä)” artikkeleissa käsitellään tutkijan ja tutkimuskohteen suhdetta sekä yleisemmin tutkimuksen suhdetta ”ulkomaailmaan”. Seppo Knuutila pohtii avausartikkelissaan moniulotteisesti aineiston olemusta kontekstien, kysymysten, paikannuksen ja ajoittamisen näkökulmasta. Knuutila korostaa, että kulttuurintutkimuksessa aineistoa koskevat ratkaisut ja valinnat sisältävät aineistosta tulkittavissa oleviin merkityksiin. Simo Häyrynen pureutuu artikkelissaan kulttuuri-käsitteen problematiikkaan poikkitieteellisten tutkimushankkeiden valossa. Häyrynen huomauttaa, että haasteellista hankkeissa on yhdistää erilaisten tutkimusperinteiden näkökulmat uskottavasti mutta silti omaperäisesti. Tämä edellyttää esimerkiksi keskeiskäsitteiden, kuten kulttuurin, tieteenalakohtaista avaamista ylhäältä johdetun projektinhallinnan tarjoamien yleisluontoisten merkitysten sijaan. Pirjo Uimonen käsittelee artikkelissaan tutkijan asemaa tai asemia akateemisen tutkimuksen tekemisen ja populaarin historiikin kirjoittamisen ristipaineessa. Tilaustyötä kirjoittava tutkija joutuu tekemään kompromisseja omien tutkijan pyrkimystensä sekä tilaajan odotusten välillä, sillä liiallinen kallistuminen suuntaan tai toiseen ei palvele itse tilaustyötä eli historiikkaa. Uimonen painottaa, että tieteellinen tutkimus ja historiikki ovat eri asioita, mutta ne voivat hyödyttää sekä toisiinsa että niiden parissa työskentelevää tutkijaa. Sinikka Vakimo pureutuu artikkelissaan tutkimusetiikkaan. Vakimo painottaa tutkimusetiikan yhteyttä tutkijan arkipäiväisiin tutkimuksen teon käytänteisiin sääntöjen ja normatiivisuuden sijaan.

POIKKITIETEISTEN SOVELLUSTEN KIRJO

Antologian toinen osa, ”Itsen näköinen menetelmä”, koostuu artikkeleista, joissa esitellään menetelmällisiä, teoreettisia ja aineistollisia sovelluksia. Kirjoittajat yhdistelevät kulttuurintutkimukselle tyypillisenä pidettyyn tapaan eri tutkimusperinteistä kumpuavia lähtökohtia sekä pohtivat sovellusten mahdollisuuksia omien tutkimusesi-merkkiensä kautta. Samuli Hägg soveltaa kirjoituksessaan kirjallisuudentutkimuksen piirissä syntyneen *narratologian* käsitteitä ja menetelmiä populaarimusiikin, tarkemmin sanottuna Kate Bushin *Army Dreamers* -kappaleen tekstin tulkintaan. Hägg painottaa kirjoituksessaan narratologian käsitteiden käyttökelpoisuutta ja joustavuutta erilaisten aineistojen tulkinnassa unohtamatta kuitenkin pohtia teorian alkuperää nimenomaan kaunokirjallisten teosten analyysissä. Lisäksi Hägg avaa narratologian sekä kulttuurintutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden piirissä tehdyn *narratiivisen tutkimuksen* välistä eroa ja niiden yhdistämismahdollisuuksia. Tämä on ilahduttavaa ja tarpeellista, sillä kertomusten ja kerronnan tutkimuksessa erilaisten narratiivisuuteen viittaavien käsitteiden ja eri tutkimussuunnista kumpuavien teorioiden käyttö on usein jäsen-tyvätöntä ja sekavaa. Arjen ja taiteen välinen vuorovaikutus on Kari Korolaisen artikkelin aiheena. Korolainen tarkastelee taiteistumista ja koristelun jäsenyksiä haastattelupuheen valossa hyödyntäen *jäsenkategorisoinnin analyysii* (MCD-analyysi).

Taiteistumisella Korolainen tarkoittaa uudelleen kategorisoinnin prosessia, jossa ei-taiteesta tulee taidetta. Kategorisoinnit ovat pohjimmiltaan moniäänistä neuvottelua ja jaetun ymmärryksen hakemista.

Tuulikki Kurki pohtii kirjoituksessaan tutkimuspäiväkirjan tarjoamia metodologisia mahdollisuuksia ajatusprosessin reflektion välineenä. Kurjen mukaan tutkimuspäiväkirja voi auttaa tutkimuksen ongelmakohtien työstämisessä, sillä se mahdollistaa ”harhapolkujen” analysoimisen ja ”virheiden” hyödyntämisen esimerkiksi tietoisien ja luovan toisinlukemisen kautta. Tutkimuspäiväkirja on ajattelun sekä tutkimuksen dokumentoinnin, suunnittelun ja arvioinnin väline, jonka avulla tutkija voi myös kehittää itselle sopivia työskentelytapoja ja käytännöllisiä tutkimustaitoja, kuten ajankäytön suunnittelua. Johanna Uotinen jatkaa artikkelissaan tutkijan rooliin paikantuvien tutkimuskäytänteiden pohdintaa esittelemällä autoetnografisen lähestymistavan hyötyjä ja ongelmia. Käyttäessään omia kokemuksiaan metodologisena apuvälineenä tutkija joutuu erittelemään tutkimuksen tavoitteita ja perusteita tarkasti. Uotisen mukaan selkeät tutkimuskysymykset yhdistettynä perusteltuihin teoreettisiin lähtökohtiin ehkäisevät sitä, että autoetnografiasta tulee satunnaista tutkijan tuntemuksissa vaeltelua. Noora Vikmanin äänimaisemantutkimukseen paikantuva artikkeli sivuaa itsereflektionin aihetta pohtimalla kuuntelukävelmistä tutkimusmetodinä ja aineistonkeruun menetelmänä. Kuuntelukävely edustaa osallistuvaa tutkimusta, sillä sen avulla saatu tieto liittyy yhteisen ympäristön käytön, suunnittelun ja hallinnan kysymyksiin.

ERILAISTEN KENTTIEN METODOLOGISET HAASTEET

Antologian kolmannen ”Läsnäolon haasteet” -nimisen osion artikkelit pureutuvat kenttätöiden kysymyksiin. Kaija Heikkinen käsittelee artikkelissaan tutkijan paikantumisen kysymyksiä feministisen tutkimusotteen ja jälkikolonialistisen teorian näkökulmasta pureutuen sukupuolen, etnisyyden ja kansallisuuden kysymyksiin. Sinikka Vakimon tapaan Heikkinen korostaa tutkimusetiikan tilannekohtaisuutta. Vaikka tutkijan paikantuminen on jossain määrin kollektiivista, on se myös erityistä jokaisessa tapauksessa, minkä vuoksi tutkimusetiikkakaan ei voi määrittää normatiivisesti tai yleisesti. Paikantumisen ja erityisesti läheisyyden ja etäisyyden kysymykset nousevat esille myös Helmi Järviluoman kirjoituksessa, joka käsittelee etnografian ja tutkittavan välisen ystävyuden seurauksia.

Janne Juhana Rantala pohtii artikkelissaan antropologiseen kenttätööhön liittyvien omien ruumiillisten aisti- ja tunnekokemusten erittelyn ja ilmaisun problematiikkaa yhdistäen havainnonfenomenologisia ja tekstikeskeisempiä tulkitsevan antropologian näkökulmia. Rantalan tutkimuskenttänä on pohjoismainen *ting-* eli *keräjäyhteisö*, jonka energian käsitettä hän pyrkii tutkimuksessaan avaamaan kielellisen analyysin sijaan omien ruumiillisten kokemustensa kautta. Myös Iлона Raunolan artikkeli käsittelee osallisuuden kysymyksiä ja tutkijan paikantumista dialogisesta näkökulmasta. Raunola tutkii *Valorukous*-retriittejä, joihin hän on osallistunut myös ”siviilissä” ennen tutkimuksen alkamista. Raunola pohdiskeleekin oman esiyymmärryksensä merkitystä tutkimukselle sekä sitä, miten tutkijan osallistuminen vaikuttaa tutkittaviin ja heidän tulkintoihinsa.

Kulttuurintutkijan tutkimuskenttä voi sijaita myös arkistossa tai se voi hahmottua monitasoiseksi erilaisten tekstien ja kohtaamisten kudokseksi, kuten Pekka Suutarin tutkimuskentän tapauksessa. Suutarin artikkelin aiheena on musiikkitoiminnan muutos Venäjän Karjalassa. Suutari korostaa monien kenttien merkitystä toteamalla, että kulttuuristen käytäntöjen tutkimus edellyttää erilaisten aineistojen käyttöä ja yhdistelyä, sillä itse tutkimuksen kohde on monimuotoinen ja ainaisessa muutoksen tilassa.

TEKSTIEN TULKINNAN MAHDOLLISUUKSIA

Antologian viimeisen osion nimi on ”Kaksin tekstin kanssa”, ja sen kirjoittajat tutkivat erilaisia arkisto- sekä kaunokirjallisia tekstejä. Jyrki Pöysä esittelee ja ”testaa” artikkelissaan alun perin kirjallisuudentutkimuksen uuskritiikiksi kutsutun tutkimussuunnan parissa syntynyttä *lähilukua* kalevalamittaisen *Alaballa allin mieli* -runon luentaan. Artikkelin, jossa lähiluku-käsitettä sekä sen historiallisia ja menetelmällisiä perusteita avataan, on erittäin tarpeellinen, sillä lähiluvun-käsitettä näkee käytettävän lukuisilla erilaisilla tavoilla ja sitä voidaankin pitää Pöysän sanojen mukaan ”vaeltavana käsitteenä”. Koeanalyysinsä pohjalta Pöysä päätyy pitämään pelkkään tekstiin keskittyvää lähilukua tutkimusvaiheena, joka voi johtaa tutkimuskohteen uuteen tulkintaan sekä tietoisuuteen omien tulkintojen keskeneräisyydestä. Tätä voitaisiin pitää myös tärkeänä muistutuksena sekä tekstien ehtymättömyydestä että pitkäaikaisen ja monivaiheisen tutkimisen merkityksestä.

Myös Taija Kaarlenkaski soveltaa kontekstualisoivaa lähilukua kahden proosamuotoisen lehmäaiheisen kilpakeruutekstin analysoimiseen, joissa kertojina ovat lehmät. Kirjoitukset ovat perinteentutkijan aineistoksi epätyypillisiä, sillä ne sisältävät sekä fiktiivisiä että faktuaalisia piirteitä, jotka kietoutuvat yhteen merkityksiä muodostaen. Kaarlenkaski käsittää fiktionaalisuuden retoriseksi keinoksi, minkä vuoksi sitä esiintyy myös varsinaisen kaunokirjallisuuden ulkopuolella yhdistettynä faktuaalisempaan kertontaan. Omiin kokemuksiin ja muistoihin perustuvia fiktionaalisia piirteitä sisältäviä kirjoituksia on kuitenkin tutkittu varsin vähän ja Kaarlenkasken artikkeli osoittaakin, että niiden analysoiminen voi tuoda esiin sellaisia kulttuurisia merkityksiä, jotka eivät ilmene toisenlaisissa aineistoissa. Stig Söderholm pohtii artikkelissaan fiktiivisyyden ja autobiografisuuden suhdetta esimerkkitapauksenaan hollantilaisen Judith Visserin prostituutiota käsittelevät romaanit ja niihin liittyvä nettikeskustelu, jossa on nähtävissä moraalisen paniikin piirteitä. Söderholm havaitsee, että dokumentaarisella tyylillä laadittu kaunokirjallinen teos mahdollistaa autobiografiset tulkinnat. Myös nettikeskustelut laajentavat ja jatkavat teoksen elämismaailmaa.

Arkistoaineistojen tulkinnan kysymykset ja mahdollisuudet ovat antologian kahden viimeisen artikkelin aiheina. Tiina Seppä pureutuu kansanrunousarkiston runoaineistoihin luotaamalla menetelmää, joka laajentaa vanhojen aineistojen tulkintamahdollisuuksia. Seppä toteaa, että eritasoisten ja päällekkäisten keskustelujen pohdiskelevalla analyysillä on mahdollista konstruoida tekstien ympärille myös elettyä ja koettua – sitä, miten laulajat ja kerääjät kokivat keräystilanteen ja mitä he ajattelivat toisistaan ja lauletuista runoista. Kirsi Laurénin kirjoitettuja kokemuksia käsittelevä artikkeli päättää

antologian. Laurén tarkastelee kilpakeruuaineistojen kirjoitettuja kokemuksia pohtien niiden kiinnostavuutta metodisesti haastavina tutkimusaineistoina.

PAIKANTUNEITA NÄKÖKULMIA

Ajatus paikantuneisuudesta yhdistää antologian artikkeleita. Sillä voidaan tarkoittaa yhtäältä tutkijan paikantumista suhteessa aineistoihin ja tutkittaviin sekä toisaalta tutkimuksen paikantumista tieteidenvälisellä kentällä. Kyse on näkökulmasta, jossa opittuja ja totuttuja käytänteitä ei oteta annettuina vaan pyritään kommunikaatioon ja sen kautta mahdollisesti myös vuorovaikutukseen.

Vaeltavat metodit on tervetullut ja tarpeellinen kokoelma näkökulmia monitieteisen kulttuurintutkimuksen metodologisiin kysymyksiin. Se tarjoaa avarakatseisia menetelmällisiä sovelluksia sekä pysähtyy myös perustavanlaatuisen kysymysten äärelle, jotka liittyvät tutkimusetiikkaan, erilaisiin aineistoihin, kenttiin ja käsitteisiin eri tieteenaloilla ja niiden välissä. Kokoelma soveltuu niin peruskysymyksiä tekeville opiskelijoille kuin omien tutkimusongelmiensa parissa painiskeleville tutkijoille sekä metodisen inspiraation lähteeksi molemmille.

Filosofian maisteri Ulla Savolainen on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.